

stav o distributivní spravedlnosti v České republice v letech 1991-1995 v mezinárodní komparativní perspektivě (Petr Matějů)

Podrobnější informace o projektu lze nalézt na <http://www.soc.cas.cz/TRENDS>. O jednotlivá čísla řady bulletinů či pracovních textů požá-

dejte na adrese Eva Soukupová, Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel. (02) 24 21 90 32, fax 24 22 02 78, e-mail soukup@site.cas.cz

Petr Matějů a Jiří Večerník

Ohlédnutí za Velkým sociologickým slovníkem

V dubnu 1997 konečně vyšel již delší dobu očekávaný sociologický slovník, který jsme v závěru hlavní etapy redakční přípravy v roce 1993 obdařili přívlastkem „velký“. Chtěli jsme jej odlišit nejen od *Malého sociologického slovníku* z roku 1970, ale i od *Sociologického slovníku* bez podobného přívlastku, který vydal B. Geist právě v roce 1993. Nakonec se ukázalo, že jsme příliš nepřeháněli, že slovník je skutečně dost velký, i když samozřejmě existují slovníky rozsáhlejší. Nebylo to tak patrné, pokud byl skryt v útrokách počítače a postupně doplňován, dotvářen. Jako poněkud nepřijemný fakt se jeho objemnost projevila při hledání nakladatele. Prodloužila o pár let jeho vydání. Jejím nepřijemným důsledkem byl také nával tiskových korektur, když se posléze (koncem roku 1995) vydavatelského úkolu hrdinně ujal Karolinum a dovedlo jej do zdárného konce. Pohled na dva silné, důstojně vyhlížející svazky na pultech knihkupectví byl již příjemnějším ověřením faktu, že slovník je skutečně poměrně velký.

Sama fyzická objemnost tohoto dlouho a mnohými silami připravovaného kompendia nevypovídá ovšem o množství a kvalitě informací, které obsahuje. V tomto ohledu byl potěšitelný mírně překvapený výrok jednoho z jeho prvních praktických uživatelů, že „zatím v něm našel vše, co právě potřeboval“. To bylo koneckonců hlavním cílem uspořadatelů a autorů slovníku i Sociologického ústavu AV ČR jako jeho organizačního i odborného garanta: co možno nejvíce zaplnit dlouhodobé informační mezery naší sociologie či – lépe řečeno – pomocí je zaplnit všem, kteří se sociologií zabývají nebo se o ni zajímají.

Slovníkové informace jsou ovšem vždycky stručné, pouze orientační, nelze od nich očeká-

vat vyčerpávající přehled a už vůbec ne hloubkový rozbor problémů. To je přirozené omezení plynoucí z povahy věci. Jsou tu ovšem ještě další omezení, která vyplývají z možností, schopností, dostatku času a dobré vůle potenciálních i skutečných autorů hesel. Každý reálný, tj. napsaný a vydaný slovník je průsečíkem těchto limitujících faktorů a samozřejmě i výsledkem úporné snahy editorů tato omezení minimalizovat. Ani ve *Velkém sociologickém slovníku* tedy nelze nalézt vše, co by tam patřilo (jak jsme přiznali a vysvětlili v jeho *Úvodu*) a nepodařilo se zcela sladit míru informační šířky a hloubky jednotlivých témat ani jejich odbornou dikci a stylistickou úroveň. Koneckonců šlo o téměř tři sta autorů, kteří sepsali téměř dva a půl tisíce hesel.

K tomu lze dodat, že participace velké části českých sociologů a také mnoha špičkových odborníků z přílehlých vědeckých oborů v našem slovníku přispěla k naplnění průvodního editorského cíle vycházejícího z představy iniciátora díla Jiřího Linharta: zkonstruovat slovníkovým způsobem obraz jedné disciplíny a jejího bezprostředního okolí v českých zemích na přelomu 90. let 20. století, a protože tou disciplínou je právě sociologie, podat zároveň zasvěcenou, byť nedokonalou výpověď o dané společnosti v dané době. Do takového obrazu a takové výpovědi patří poznatky i lidí, kteří je vytvářejí a pracují s nimi.

Co se týče toho prvního, poznatků, jde samozřejmě v první řadě o obecně důležité, ověřené, uznávané výdobytky několika generací sociologů všech zemí, nalezitelné ve standardních zahraničních slovnících a svědčící o míře přiblížení naší sociologie ke „světové úrovni“. Kromě toho ale jde i o poznatky vyrůstající z naší poněkud atypické společnosti a atypické doby. Ve slovníku lze nalézt to, čím se česká sociologie oficiálně zabývala a co ji ovlivňovalo před listopadem 1989, i to, čím se v té době oficiálně nezabývala, nebo jen velmi má-

lo, ačkoliv to z hlediska fungování společnosti, jejího vývoje a poznání bylo důležité. Zároveň už byly do slovníku vpuštěny nové, polistopadové skutečnosti, nová sociální realita a kvazi-poznatky o ní. Všem těmto dobově zabarveným slovníkovým informacím chybí historický odstup, což se projevuje někdy rozpačitou zkratkovitostí, někdy náběhem k hodnotícímu přístupu, který dost dobře nešlo redakčně eliminovat. I to ale patří do obrazu české sociologie a společnosti v daném historickém období.

Co bylo právě řečeno o poznatcích, týká se i lidí, to znamená českých sociologů a zčásti i spolupracujících psychologů, demografů, etnologů, ekonomů, politologů, ekologů, filozofů, historiků. Do slovníkového obrazu disciplíny a doby intervenují nejen tím, jak sepsali svá hesla, ale i tím, že se jako přímá a navíc aktivní součást disciplíny i doby a společnosti stali sami objektem informací. V této druhé roli, která se promítla do *Biografické přílohy*, se objevuje samozřejmě více osob než v autorské roli. Přitom pravidlo, že vstup do přílohy je podmíněn tím, že o práci dané osoby se píše v tematických heslech a že toto propojení je oboustranně zvýrazněno, není jen formální a orientační záležitostí. Záměrně akcentuje autorskou dikci na úkor díkce redakční a podporuje rys samoutváření zmíněného dobového obrazu. Reprezentativitu tohoto výběru osob je možno chápat spíše ve foucaultovském slova smyslu než jako autoritativně realizovaný záměr vytypovat ty nejdůležitější, nejvýznamnější. Nelze samo zřejmě nepřiznat, že do zvoleného přístupu intervenovala řada náhod, a tak omluva vyslovená v *Úvodu* slovníku těm, kteří se do slovníku nedostali, i když by tam být mohli, je jistě na místě.

Je asi přirozené, že se po skončení dlouhodobé práce, která měla to štěstí, že se po jistých svízelných dočkala viditelného a věříme i mnohostranně užitečného konce (i když se ožývalo reptání, jak všechno dlouho trvá, po mnohých zkušenostech z předchozího režimu i ze současné neustálé doby se přikláním k této pozitivní interpretaci), objevuje tendence trochu se vrátit ke vstupní koncepci, k tomu, jak byla zachována, naplněna. O tom mimo jiné

hovořím v předchozích odstavcích, když zdůrazňuji dva komplementární cíle naší slovníkové práce: informační přínos a výpověď o disciplíně, době a společnosti. V počátečních i průběžných diskusích o koncepci sociologického slovníku se navíc, či vlastně v rámci těchto hlavních záměrů, objevovala otázka hranic sociologie, toho, co ještě do sociologie patří a co už tam – a tedy i v jejím slovníku – nemá být.

Tato otázka se teď, na konci cesty, převtělila do novinových interview v podobě jakési veřejné zvědavosti či zvidavosti. Je v ní trochu údivu, trochu rozpaků, zdá se ale, že převládá uspokojení nad tím, že sociologie dokáže objasnit řadu sice běžných, ne ale snadno pochopitelných úkazů sociálního života a že z tohoto slovníku se lze zároveň dozvědět ledaco z politické, ekonomické, ekologické a jiných sfér, příslušejících primárně k jiným disciplínám než sociologické. Právě jmenované dva „přesahy“ jsou samozřejmě záměrné, jsou součástí původní i konečné koncepce, která obsahuje ideu odizolování sociologie od každodenního života a také její prezentaci v přirozených souvislostech s ostatními společenskými vědami.

Tyto dvě tendence nejsou ale pouhým výsledkem záliby či erudice iniciátorů a uspořadatelů slovníku, jsou příznačné pro současný vývoj sociologie jako takové. Domnívám se, že vyjadřují potřebu vrátit se po období osamostatňování, sebepotvrzování, specifikace vědeckého oboru do stavu jeho přirozenosti, která se nerealizuje oddělením, ale naopak souvislostmi, spoluprací. Sociologie si ze své podstaty nemůže nevšimnat široké variability projevů sociálního, v jehož rámci existujeme a které permanentně spoluutváříme. Všimá si jej ovšem svým způsobem a svým způsobem také využívá poznatků a příbuzných věd. Právě toto jsme chtěli do *Velkého sociologického slovníku* komponovat, i když jsme věděli a víme, že to je obtížný úkol. Je to zároveň cesta přiblížení sociologie širší, nesociologické i neodborné veřejnosti. A to byl a je poslední z cílů *Velkého sociologického slovníku*, o němž jsem se chtěla zmínit.

Alena Vodáková